

maar, maar
eze tooneel-
dan Dr G.

HEPP.

LEVEN.

id antwoord
aal congres,
1891 te Am-
es heeft de
en eminente
eid van het
referaat ge-
ons en Ar-
gesproken
heid of het
deze quae-

van de beant-
werkstaking
leeheming er
elk recht van
pep staat een
ch stelt boven
die de werk-
ook, predikt
onderscheidt,
dat er ten
rje arbeid. De
geenszins, dat
schuldigt door
aar een vrije,
n billijk loon,
persoonlijkheid
zijn meester,
ge hooger dan

bewijzen uit
zaïsche wet-
postel Paulus,

op zichzelf
et Gods — is
de vrije arbe-
slavernij; een
wijken in nog
r oudheid; en
cht van werk-
oral niet, wan-
lal de mensche
mag gevoelen
zijn zand. En
eet voor zijn
ie het als een
bestuur ver-
cleren over te
ook de werk-
werd door de
blijven ook in
hem zal zijn,
over in 't alge-
te verzekeren:
2. een men-
of van beide-
veren om van
maken. Werk-
en door ons als
doch treden zij
al en dienen
den werkmak-
ping van den
ngen, die ten
bestaande, doe

en geoorloofd.
en in gebreke
thelijke be-
tweede, wan-
estaan ont-
weidt de heer
n, waarin die
met dat be-
de conclusie,
tie niet wordt
als een vrij
wordt behan-
der zorg in
steking geoor-
zon zelf, door
t, die tusschen
bruik van het
zoo is, mag
n werkstaking

door dwaling, door geweld of door bedrog; of dat de patroon het contract verbreekt, waardoor deze van zelf het recht verliest te eischen, dat de andere contracteerende partij het contract houdt; of dat de behandelende van den werkgever een zoo krenkende en ontorende is, dat de werkstaking inderdaad plichtmatig wordt. In de tweede plaats, werkstaking is alleen geoorloofd als uiterste maatregel; men ga er daarom nimmer toe over, dan na elk ander middel te hebben uitgeput. Een toestand te scheppen, waarin werkstaking de plaats vervangt van overreding en tegemoetkoming, is in vol- slagen strijd met alle goddelijke en menselijke wetten. In de derde plaats, alles wat op zichzelf beschouwd geoorloofd, recht is, is daarom geen plicht. Zelfs kan plicht ons soms gebieden van ons recht geen gebruik te maken, en openbaart het dikwijls een hooger christelijk standpunt, wan- neer men niet al te zeer op zijn recht staat. De vraag der H. Schrift: „Waarom lijdt gij niet liever ongelijk; want waarom lijdt gij niet liever schade?“ mag nog steeds herhaald worden, wijl wij men- schen zoo licht geneigd zijn ons bij de minste inbreuk op onze rechten te doen gelden. Natuur- lijk past dit woord der Schrift niet in den mond eens werkgevers om daarmee zijn arbeiders te bewegen afstand te doen van den eisch: weg- neming van rechtmatige grieven. Voor hem geldt in dit geval het woord: „Doe twee dienstknechten recht en gelijk!“

Voorts bespreekt de heer W. de gevolgen van de werkstaking.

Deze zijn dikwijls gunstig geweest voor de ar- beiders.

Door de staking is meermalen het lot der werk- liden verbeterd, en zijn onhoudbare toestanden verdrven of verzacht. Maar er zijn ook schaduw- zijden, en die ziet de referent allerminst voorbij.

De werkstaking dompelt dikwijls tal van arbe- dersgezinnen eensklaps in de diepste ellende. Zij komt niet alleen den werkgever, indien deze ten minste met winst werkt, op geldelijke verliezen te slaan, maar brengt tevens schade toe aan heel eene schare kleine winkeliers en andere nering- doenden. Zij knakt somtijds den bloei eener han- delsplaats, wijl het kapitaal schuw is en, eens bevreesd gemaakt, niet spoedig terugkeert, maar eene andere arbeidsmarkt opzoekt. Zij brengt de openbare veiligheid en rust in groot gevaar. Of spreekt het niet vanzelf, dat de hartstochten ge- prikkeld worden, wanneer een menigte lediglopende arbeiders dagen, weken misschien, elkander ont- moeten in een zelfde ontevreden stemming? En zien we soms niet, dat in dien toestand het kleinste voorval aanleiding kan geven om de openbare orde, eene der grootste zegeningen der maatschappij, te verstoren; aanleiding kan worden, dat men zich gaat vergripen aan des naasten leven en goed? Dit is wel een van de gevaarlijkste zijden der werk- stakingen. Daarbij komt nog, dat ze licht leiden tot onrechtvaardige handelingen van de zijde der stakers: 1. door hen, die aan de staking geen deel willen nemen, daartoe met geweld te willen dwingen; 2. door te willen beletten, dat de patroon andere werklieden in hunne plaats aan den arbeid zet. Bovenal, indien Da Costa niet ten onrechte gezongen heeft: „Toemaandring eischt Gods orde en dezer tijden nood“, dan kan niemand het oog sluiten voor het feit, dat werkstakingen ons die toena- dering niet brengen, maar er ons steeds verder van afvoeren. Zij verminderen in het algemeen den „klassenhaat“ niet, doch geven daaraan opnieuw voedsel en effenen alzoo het terrein voor het socia- lisme. Zelfs wanneer de werkstaking voor den arbe- der een gunstigen afloop heeft, zal zij hoogst zelden volledige voldoening geven aan alle eischen en gaat de werkmak, omdat hij niet alles verkregen heeft, al mokkend en morrend weer aan den arbeid.

Deze waarschuwing geldt ook voor onzen tijd. De heer Wiersinga heeft met grooten ernst gewezen op de gevaren, die sinds 1891 in sterke mate vermeerderd en verergerd zijn, en deze mogen vooral nu niet onderschat. Daarom is ook zijn pleit voor het herstellen van het organisch ver- band van den arbeid; zijn beroep op de chris- telijke organisaties en de samenwerking tusschen patroons en arbeiders in onze dagen van groote beteekenis, en ook wij zijn geroepen om alles te doen, wat in ons vermogen is om een werkstaking te voorkomen, en in de gevallen, waarin zij over- mijdelijk is, haar verkeerde gevolgen zooveel moge- lijk ongedaan te maken. Doch dit alles komt later nog ter sprake. Het was nu mijn doel te her- inneren aan hetgeen reeds in 1891 over deze quae- tie gezegd is, en het blijkt mij telkens, dat zulk een herinnering niet tot de overtollige goede wer- ken behoort. Velen onzer kennen de handelingen van het eerste christelijk-sociaal congres niet, en het is broodnoodig, dat wij op de basis van wat loen aanvaard is, verder bouwen.

K. D.

1. Dit en de volgende citaten zijn te vinden in het proces- verbaal, blz. 237—243.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De nieuwe wijsbegeerte en de nieuwe cultuur.

De zoogenaamde wedergeboorte van de wijsbe- geerte bestaat dus eigenlijk in de nieuwe instel- ling van den modernen mensch op de werke- lijkheid.

Hij richt niet enkel zijn naakte verstand, maar zijn heele ziel, op hetgeen hij wil leeren kennen, en dit voorwerp van kennis is niet alleen de zintuigelijk-waarneembare en verstandelijk-kenbare wereld, maar het leven met al zijn ondoor- grondelijkheden en „onmogelijkheden“.

Door deze nieuwe instelling verbreedt de filoso- fie zich naar twee kanten, naar het onderwerp en naar het voorwerp van het denken.

De beteekenis van de levensfilosofie, in het bij- zonder van Bergson's filosofie, bestaat niet zoo- zeer in de nieuwe veroveringen, die door haar gemaakt zijn in het rijk der waarheid (want die zijn ook hier povertjes), maar in het nieuwe wapen, dat in den strijd wordt gebruikt.

Men kan het gebruiken van de intuïtie, de sym- pathie, en in het algemeen van de liefde, als orgaan om de dingen wijsgeerig meester te worden, vergelijken met de ontdekking en toepas- sing van het vliegtuig in den oorlog. Wanneer thans een Nederlandsch officier met zijn troep op expeditie moet in de binnenlanden van Suma- tra of Borneo, en hij beschikt over eenige vlieg- tuigen, dan is daarmede het karakter van den strijd veranderd, en zijn de overwinningskansen in niet geringe mate verbeterd. Een nieuw strijd- middel kan meer beteekenis hebben dan het aan- tal, of de intelligentie, of de dapperheid, van de soldaten.

Nu past het zeker met het proklameeren van de nieuwe vinding op het gebied der wijsbegeerte bescheiden en voorzichtig te zijn.

De moderne profeet der intuïtie stelle zich niet aan, alsof het orgaan, dat hij in gebruik heeft genomen, tevoren heelemaal buiten werking stond of aan de aandacht der vroegere wijsgeeren geheel zou zijn ontsnapt.

Zoo staat de zaak niet.

Reeds Plato leerde, dat de ideeën en Aristo- teles dat „de laatste beginselen“, slechts kenbaar zijn door de intuïtie of geestelijke aanschouwing. Ja, zou het mogelijk zijn één filosoof te noemen, die het verstandelijk denken als middel tot ont- dekking van wijsheid, enkel en alleen als onder- scheidend of logisch denken heeft opgevat?

Maar onder dit voorbehoud kan men zeggen, dat de nieuwe filosofie werkelijk iets nieuws heeft gepresteerd.

Het accent, de nadruk, de houding, de waarde- ring, inzake het gebruik der zielsorganen is anders geworden, ruimer, nuchterder en misschien ook teederder.

En dan is er ook een wijziging gekomen in het voorwerp van het wijsgeerig onderzoek.

Weliswaar heeft de wijsbegeerte theoretisch nooit eenig veld van de werkelijkheid, geen schuil- hoekje zelfs van het heelel, uitgesloten uit de sfeer van haar belangstelling. Maar de ervaring leert, dat elke filosofie, en ook elk tijdperk van filosofie, eenzijdig is in het kiezen van het voor- werp van onderzoek. De filosofie kan zich, ook in dit opzicht, niet onttrekken aan een modieuze tijdstrooming, en ondergaat den invloed van den „geest der eeuw“. In den tijd van de overheer- sching van het materialisme was feitelijk de na- tuur, als wereld van verschijnselen, het troetel- kind der wijsbegeerte, en verder „bestond“ er voor haar niets. Het terrein der metafysica liet men over aan de theologen en... de droomers!

Maar nu de rationalistische instelling heeft plaats gemaakt voor de zielkundige, heeft de wijsbegeerte haar vleugelen uitgeslagen ook over de wereld van het verborgene, en waagt de wijsgeer het om aan te kloppen aan de geheime deuren van den tempel des levens. Kant decreeteerde de onkenbaar- heid van het ding-op-zichzelf. De moderne filo- soof heeft weer hoop het langs andere wegen te benaderen.

Er is geen enkel terrein, waarvoor de nieuwe wijsbegeerte zich niet interesseert. Zij bemoeit zich met de natuur als het wetmatige leven, maar ook met de geschiedenis, waar het enkele en per- soonlijke regeert; met de exacte wetenschappen en met de mystieke religies; met de logische wis- kunde en met de scheppende kunst; in één woord, de heele cultuur, als levensverschijnsel, biedt haar de stof tot opbouw van haar wereldbeschou- wing.

De scheppende macht van het leven ontplooit hare wonderen o.a. ook in de samenleving der menschen, in het natuurlijk organisme van rassen en volken, en in de opzettelijke structuur van maatschappijen en staten. Maatschappij en staat behooren dus ook tot de openbaring van het leven. Wat de bij en de mier instinctief doen, in het stichten van hun huizen en nesten, doet de mensch bewust en intuïtief door het schep- pen van zijn sociale en politieke organisaties. Deze organisaties beschouwt de wijsgeer als organisa- ties. Trötsch sprak zelfs van een „Schick- sal“ of predestinatie, die het persoonlijke leven en de samenleving beheerscht.

Nog sterker spreekt het vitale element in het leven der rassen. Houston Chamberlain geeft in zijn beroemd boek „Grundlagen des 19 Jahrhunderts“, een schitterende proeve van rassen- filosofie, waarin hij de Germanen aanwijst als de eigenlijke scheppers en dragers der moderne cultuur.

Nog meer opgang maakte Otto Spengler met

zijn superieur, periode-scheppend, werk: „Der Un- tergang des Abendlandes“ (De verkwijning van het Westen). Deze eminente, oorspronkelijke, denker overziet het heele veld der wereldgeschiedenis, en tracht de levenswetten aan te wijzen volgens welke de verschillende culturen ontstaan, zich ont- wikkelen en sterven. Hij beschouwt de cultuur als levende organismen, als metafysische wezens, die, evenals menschen en planten, hun tijd hebben van bloeien en vergaan; om met Bilderdijk te spreken: van blinken en verzinken! In tegenstel- ling met den ouden evolutiedroomer der natuur- wetenschap, die in de heele wereldgeschiedenis de opwaartsche lijn als de heerschende lijn aan- wijst, proklameert Spengler de nuchtere leer van de sterfelijkheid der cultuur, en wijst de onmisken- bare sporen van haar onverbiddelijke seniele af- takeling aan.

Het zou, ter karakteriseering van de beteeke- nis der moderne wijsbegeerte, de moeite waard zijn de sporen van haar invloed aan te wijzen ook in de belangwekkende wereld van de kunst, speciaal van de letterkunde. Het expressionisme (de kunst als uitdrukking van het innerlijke) in de schilderkunst is feitelijk een gevolg van de over- winning van het persoonlijke op het bloot natuur- lijke, van het metafysische en mysterieuze op het meer verstandelijke en wetmatige, dat in de vroe- gere school den toon aangaf.

En welk een verbazingwekkende evolutie heeft de literaire kunst in de laatste kwarteeuw door- gemaakt!

In stee van het naakte naturalisme en realisme deed de romantiek weer alom zegevierend haar intocht. Terwijl het ideaal van de Tachtigers en hun school bestond in de gevoelige reproductie van het zuiver natuurlijke, is bij de jongeren weer ontwaakt de dorst naar het mysterie, het verlangen om te grijpen het onbegrijpelijke, dat onder de gedaante der natuur verborgen ligt. En in dat tasten naar het metafysische wil de kunstenaar ook aan den metafysischen opbouw van zijn eigen persoon- lijkheid werken. Hij weigert langer te zijn een artistiek herschepper van de natuur, hij verlangt schep- per van het persoonlijke te zijn.

Op een paar sprekende voorbeelden willen wij wijzen, op twee mode-schrijvers, die in den laatsten tijd ook in ons Holland vele harten gewonnen hebben.

De eerste is Graf Hermann Keyserling met zijn finzinnig boek: „Das Reisetagebuch eines Philosophen“, dat nu pas bij de Hollandia-drukkerij in Baarn in vertaling verschenen is, onder den titel: „Het reisdagboek van een filosoof“. Het is ons eigenlijk onverklaarbaar, waarom men een dergelijk werk vertaalt. Voor hen, die geen Duitsch kunnen lezen, zal dit boek zeer waarschijnlijk óók in het Hollandsch onleesbaar zijn. Maar goed, men heeft het gewaagd dit (in dubbel zin) zwaarwiche- tige boek in Nederlandsche vertaling te versprei- den en het bewijst, dat men hier te doen heeft met een hoogst belangrijk cultuurverschijnsel.

Keyserling is het echte type van een modern filosoof. Hij stelt als doel van de wijsbegeerte de ware verhouding te vinden tusschen het reële (het wel, op dit woord komt het aan!) zelf en de reële buitenwereld. Het grootste deel van zijn leven heeft hij besteed aan de kweeking van wat hij zijn geestes- en zielenlijf noemt, om daarna zich die veroverde „Bildung“ toe te eigenen door het wereldleven op hem te laten in- werken. Daartoe deed hij een reis om de wereld, niet als een Lissone-kuddedier met een Baedeker in de hand, maar als een filosoof, die de wereld van den geestelijken kant aanvat. Achter de verschijnselen en gestalten zoekt hij den zin- der wereld, en tracht daardoor den zin te ver- staan van zijn eigen leven. Vooral het cultuurleven der Oostersche volken, met zijn mystieken onder- grond en onbewuste schoonheid, biedt hem de gelegenheden tot zelfbespiegeling en, wat hij noemt, zelfverwerkliking. De vergelijking met de Westersche cultuur valt telkens in het nadeel der laatste uit, omdat de Westersche beschaving veelal de vitale elementen in het menselijke leven onder- drukt en buiten werking stelt. In Darmstadt heeft Keyserling, Nov. 1923, een „School der Wijsheid“ gesticht, niet zoozeer als leer-akademie, maar meer als een „strategisch hoofdkwartier“, dat ten doel heeft den stoot te geven tot een vernieuwing des levens van den geest uit! Keyserling wil geen discipelen kweken, maar de menschen leeren de diepten van hun eigen zieleleven te vinden.

Niet minder dan Keyserling is Waldemar Bonsels een vertegenwoordiger en leider der moderne menschheid geworden, vooral omdat hij, meer nog dan Keyserling, een literator en dichter is; die door de maasa begrepen (althans gele- zen!) wordt. Zijn poëtische scheppingen, „Him- melsvolk“, „Biene Maja“, „Indienfahrt“, „Men- schenwege“, hebben, ook in Nederlandsche verta- ling, bij onze z.g. intellectuelen een luisterend hart gevonden. En, werkelijk, hij verdient aandacht. Negatief gezegd, is zijn filosofie het rechtstreeksche tegendeel van het materialisme, naturalisme, en intellectualisme.

Een duidelijke en principiële beschouwing over de bedoeling en beteekenis van Bonsels' werk gaf Dr Schreiner in de Januari-aflevering van „De